

Sławomir Byteń

E-mail: slawomir.bylen@wat.edu.pl; nr ORCID: 0000-0002-4565-4388

Wojskowa Akademia Techniczna, Wydział Logistyki

dr hab. Ryszard Chrobak

E-mail: r.chrobak@akademia.mil.pl; nr ORCID: 0000-0001-8853-2324

Akademia Sztuki Wojennej, Wydział Zarządzania i Dowodzenia

Wybrane przykłady wsparcia przez państwo-gospodarza w Polsce w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych

Selected examples of the host nation support in Poland in the new geopolitical conditions

W artykule zostały przedstawione wybrane przykłady realizacji zadań wsparcia przez państwo gospodarza wojsk sojusznicznych i partnerskich, wykonujących zadania na terytorium Polski wynikające z nowych uwarunkowań geopolitycznych, w jakich znalazła się Europa Środkowo-Wschodnia. Powstałe zagrożenia i dynamika tych zmian wymusiły na władzach sojuszu potrzebę wzmocnienia wschodniej flanki NATO w ramach poprawy bezpieczeństwa regionu. W rezultacie podjętych działań nastąpiła intensyfikacja ćwiczeń w Polsce i krajach nadbałtyckich, przemieszczeń wojsk sojusznicznych przez nasze terytorium oraz ich rozmieszczanie w ramach tworzenia wzmocnionej wysuniętej obecności eFP (enhanced Forward Presence) i operacji Atlantic Resolve. W konsekwencji wzrost zaangażowania sojuszu w wykonywanie zadań na naszym terytorium wymaga zwiększonego udziału w ramach HNS (host nation support) nie tylko systemu militarnego, ale również zaangażowania pozamilitarnych ogniw obronnych państwa.

Słowa kluczowe:

bezpieczeństwo, system HNS, wsparcie przez państwo gospodarza, infrastruktura wojskowa, zasoby logistyczne

The article presents selected examples of implementation of support tasks by the host nation support for the benefit of allied and partner troops, performing tasks on the territory of Poland, resulting from the new geopolitical conditions in which Central and Eastern Europe found itself. The resulting threats and dynamics of change forced the Alliance's authorities to take a new approach to strengthening NATO's eastern flank as part of improving the region's security. As a result of the actions undertaken, the exercises in Poland and the Baltic countries, the relocation of allied troops by our territory and their deployment as a result of the eFP (enhanced Forward Presence) and Operation Atlantic Resolve were intensified. As a consequence, the increase in the involvement of the alliance in the performance of tasks on our territory requires increased participation in the HNS, not only the military system of the state, but also involvement of the non-military defense system of the state.

Key words:

security, HNS system, host nation support, military infrastructure, logistics resources

Wprowadzenie

Polska po wstąpieniu w 1999 r. do Paktu Północnoatlantyckiego zobowiązała się do przestrzegania podpisanych deklaracji. Jedną z nich jest udzielanie siłom sojusznicznym wsparcia przez państwo-gospo-

darza, służące zapewnieniu realizacji zadań przez wojska sojusznice. W NATO wsparcie przez państwo-gospodarza HNS (*host nation support*) traktowane jest jako szeroko rozumiana cywilna i wojskowa pomoc udzielana przez państwo-gospodarza HN (*host nation*) w czasie pokoju, kryzysu i wojny

sojuszniczym siłom zbrojnym i organizacjom, które są rozmieszczane, wykonują zadanie na terytorium państwa-gospodarza lub przemieszczają się przez nie (Doktryna, MON, 2016, s. 5). Podstawę do udzielenia takiej pomocy stanowią uzgodnienia zawarte pomiędzy stosownymi władzami państwa gospodarza i państw wysyłających (*sending nations*) lub dowództwami NATO. HNS obejmuje więc całokształt wojskowego oraz cywilnego wsparcia udzielanego wojskom NATO w czasie ich pobytu na terytorium państwa gospodarza lub przemieszczania się przez nie.

Z przeprowadzonych badań literatury i dokumentów źródłowych (Doktryna, MON, 2014, s. 139; Doktryna, MON, 2016, s. 5) wynika, że celem wsparcia przez państwo gospodarza jest udzielanie pomocy w postaci środków zaopatrzenia materiałowego i technicznego, urządzeń oraz udostępniania infrastruktury i świadczenia usług logistycznych dowódcom NATO oraz państwom wysyłającym wojska do zadań poza granicami własnego państwa. HNS pozwala więc ograniczać ilość sił i środków oraz zasobów niezbędnych do prowadzenia operacji (misje, ćwiczenia), które musiałyby być dostarczone z własnego terytorium. HNS zapewnia zatem w dużej mierze szeroko rozumiane zabezpieczenie logistyczne przemieszczenia, rozmieszczenia i pobytu wojsk NATO i uczestniczących w programie PdP (Partnerstwo dla Pokoju).

Należy mieć na uwadze również fakt, że HNS obejmuje znacznie szerszy zakres, niż wynika to z realizowanych funkcji logistycznych — między innymi poprzez zapewnienie sojuszniczym siłom pomocy w przekraczaniu granic oraz koordynacji i monitorowaniu przemieszczenia ich do rejonu ćwiczenia. HNS to także zapewnienie ochrony i wsparcia administracyjnego, prawnego i technicznego w czasie przemieszczenia przez teren państwa gospodarza i pobytu na nim.

Artykuł powstał z potrzeby uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy Polska jako państwo gospodarz zabezpiecza — a jeśli tak, to w jakim stopniu — potrzeby logistyczne wojsk NATO uczestniczących w ćwiczeniach, misjach i operacjach oraz w trakcie przemieszczania przez nasze terytorium. Na tej podstawie możliwe było uzyskanie wiedzy o problemach, które mogą utrudniać bądź ograniczać realizację zadań w sytuacji ewentualnego zagrożenia bądź konfliktu zbrojnego. Wyniki badań dają również podstawę do oceny działalności państwa na rzecz prawidłowego funkcjonowania systemu HNS.

Z uwagi na tak sformułowane problemy badawcze zostały wykorzystane następujące metody badawcze: analiza i krytyka piśmiennictwa przedmiotu badań oraz badania wojskowych dokumentów instrukcyjnych, a także metody teoretyczne: analiza, synteza i metody wnioskowania.

Realizacja zadań HNS w Polsce w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych

Od czasu wstąpienia Polski do NATO liczba misji, przedsięwzięć szkoleniowych, ćwiczeń wielonarodowych i przemieszczeń tranzytowych, realizowanych przez wojska sojusznicze na terenie Polski, z roku na rok sukcesywnie wzrastała. W okresie 1999–2016 władze NATO podejmowały decyzje o rozmieszczeniu i realizacji zadań w naszym kraju kolejnych struktur sojuszniczych (MON, GOV, 2017):

- Szczecin (1999): Dowództwo Wielonarodowego Korpusu Północ-Wschód (MNC NE), od czerwca 2017 r. jako Dowództwo Sił Wysokiej Gotowości;
- Bydgoszcz (2004): Centrum Szkolenia Sił Połączonych NATO (JFTC);
- Bydgoszcz (2010): batalion łączności NATO (3NSB);
- Bydgoszcz (2013): Centrum Eksperckie Policji Wojskowej NATO (MP COE);
- Bydgoszcz (2015): Jednostka Integracji Sił NATO (NFIU);
- Kraków (2017): Centrum Eksperckie Kontrwywiadu NATO (CI COE).

Od 2017 r. do dotychczasowych typowych przedsięwzięć szkoleniowych NATO, organizowanych na terenie Polski w formie ćwiczeń oraz przemieszczeń tranzytowych wojsk sojuszniczych i partnerskich, doszły kolejne zadania, wynikające z postanowień szczytów NATO w Walii (Neaport 2014) i Polsce (Warszawa 2016) oraz umów dwustronnych Polski z USA. Dotyczy to szczególnie pobytów rotacyjnych batalionowych (eFP) i brygadowych (ABCT) grup bojowych oraz budowy stałych instalacji NATO i USA, wymagających szeroko definowanego wsparcia państwa gospodarza. Według stanu na 2019 r. rozmieszczenie sił sojuszniczych w Polsce kształtuje się, jak zostało to zobrazowane na rysunku 1.

Potencjał oraz skala przedsięwzięć realizowanych na terenie Polski wynikają przede wszystkim ze zmiany polityki bezpieczeństwa NATO i USA. Państwa członkowskie sojuszu, stanowiące wschodnią flankę NATO, w tym także Polska, mają kluczowe znaczenie dla prowadzonej polityki obronnej całego NATO. W tej kwestii na szczycie w Warszawie podjęto decyzję o powołaniu oraz rozmieszczeniu w 2017 r. wojsk sojuszniczych na terenie Polski w niżej wymienionych lokalizacjach (MON, GOV, 2017):

- Bemowo Piskie (2017): wielonarodowa batalionowa grupa bojowa NATO eFP (*enhanced Forward Presence*), powstała w ramach inicjatywy wzmocnionej wysuniętej obecności na wschodniej flance NATO (Polska, Litwa, Łotwa i Estonia);

Rysunek 1

Rozmieszczenie wojsk NATO i USA w Polsce

Źródło: (MON, GOV, 2017).

- Żagań (2017): dowództwo amerykańskiej Pancernej Brygadowej Grupy Bojowej ABCT (*Armored Brigade Combat Team*), powołanej w ramach porozumienia dwustronnego Polski z USA;
- Świętoszów (2017): element ABCT;
- Bolesławiec (2017): element ABCT;
- Skwierzyna (2017): element ABCT;
- Elbląg (2017): dowództwo Wielonarodowej Dywizji Północ-Wschód MND NE (*Multinational Division Nord-East*);
- Poznań (2017): Element dowodzenia misją;
- Powidz (2017): Zespół Zadaniowy Brygady Lotnictwa Bojowego;
- Powidz (2017): batalion wsparcia bojowego;
- Łask (2017): 1. Oddział 52. Grupy Operacyjnej Sił Powietrznych USA;
- Mirosławiec (2017): 2. Oddział 52. Grupy Operacyjnej Sił Powietrznych USA.

W efekcie od 2017 r. pobyt wojsk sojuszniczych na terenie Polski ma charakter stały. W związku z tym przedsięwzięcia realizowane przez SZ RP w ramach wsparcia przez państwo gospodarza od tego roku charakteryzują się zwiększoną skalą zadań oraz wzrostem zaangażowania potencjału państwa na rzecz zabezpieczenia pobytu wojsk sojuszniczych. Do zasadniczych zadań realizowanych w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych przez narodowe struktury HNS można zaliczyć (Kwarto, 2019):

- procedowanie Uchwał Rady Ministrów na pobyt wojsk obcych na terytorium RP;
- projektowanie dokumentów formalno-prawnych z obszaru HNS, niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania systemu HNS w procesie realizacji przedsięwzięć operacyjnych sił sojuszniczych na terytorium Polski;
- gromadzenie i przekazywanie informacji o zasobach militarnych i niemilitarnych, wydzielanych do zabezpieczenia potrzeb wojsk sojuszniczych;

- optymalizacja struktur wykonawczych odpowiedzialnych za realizację zadań HNS, stosownie do zmian organizacyjno-funkcjonalnych SZ RP;
- planowanie i organizowanie procesów HNS w ramach przygotowań do ćwiczeń sojuszniczych i międzynarodowych oraz pobytów stałych i rotacyjnych w formie konferencji planistycznych, warsztatów roboczych i rekonesansów;
- organizacja i doskonalenie systemu HNS w militarnych i pozamilitarnych ogniwach systemu obronnego państwa;
- realizacja zadań, w ramach wsparcia przez państwo gospodarza, przez podległe Ministrowi Obrony Narodowej jednostki i instytucje wojskowe z wykorzystaniem etatowych i nieetatowych PK HNS.

W nowych uwarunkowaniach geopolitycznych obecność wojsk sojuszniczych i partnerskich na terytorium RP, w różnych formach aktywności (misja, pobyt, ćwiczenie lub przemieszczenie tranzytowe), wskazuje na wzrost zaangażowania NATO w realizację zadań na obszarze Polski. Wobec powyższego daje to jednocześnie wyobrażenie na temat zakresu zadań oraz przekonanie o konieczności wydzielenia przez Polskę zwiększonych zasobów, sił i środków, które należy zaangażować w proces zabezpieczenia potrzeb logistycznych wojsk sojuszniczych.

Wybrane przykłady HNS w czasie ćwiczeń sojuszniczych w Polsce — wyniki badań

W NATO podczas ćwiczeń międzynarodowych realizacja zadań wsparcia przez państwo gospodarza na rzecz jednostek państw sojuszniczych i partnerskich

opiera się na programie „HNS STANDARD”, który zakłada (MON, IWsp SZ, 2019):

- udostępnienie infrastruktury wojskowej, odpowiednich obiektów i terenów poligonowych;
- dostęp do energii elektrycznej, wody, ścieków i innych mediów;
- zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego związanego z obiektami wykorzystywanymi przez siły sojusznicze;
- wsparcie udzielane przez personel wojskowy lub inne instytucje państwowe i agencje;
- wydzielenie wojskowych linii telefonicznych;
- udostępnienie wybranych systemów komunikacyjnych i informatycznych, w tym dostęp do częstotliwości radiowych;
- ochronę przeciwpożarową personelu i urządzeń dedykowanych siłom sojuszniczym;
- udzielenie pomocy w zakresie kontraktowania zasobów i świadczenia usług;
- dostęp do wojskowych punktów przeładunkowych, powietrznych, morskich i kolejowych, wolnych od portowych/lotniskowych opłat, które nie są bezpośrednio związane z zapotrzebowanymi i otrzymanymi usługami;
- dostęp do informacji geoprzestrzeniach i dokumentów takich jak mapy, wykresy w formacie cyfrowym, z zastrzeżeniem zwrotu w przypadku świadczenia usług komercyjnych.

Natomiast pobyt wojsk amerykańskich opiera się na umowie ACSA Order podpisanej między Polską i USA (MON, Umowa, 2012).

Ćwiczenie „ANAKONDA-16”

Ćwiczenie „Anakonda-16 było szóstą edycją ćwiczenia, a trzecią w wymiarze międzynarodowym z udziałem przedstawicieli sił zbrojnych 24 państw sojuszniczych i partnerskich. Ćwiczenie było najważniejszym przedsięwzięciem szkoleniowym SZ RP w 2016 r. W tabeli 1 przedstawiono zaangażowanie poszczególnych państw NATO i uczestników programu „Partnerstwo dla Pokoju”.

Złożoność ćwiczenia Anakonda-16 wyrażała się zabezpieczeniem wielu skomplikowanych epizodów operacyjnych, prowadzonych w siedmiu różnych lokalizacjach i w międzynarodowej strukturze dowodzenia. Wyżej wymienione uwarunkowania determinowały zakres wsparcia ze strony państwa gospodarza. W tym względzie ćwiczenie było największym w historii przedsięwzięciem realizowanym po 1989 r. przez Polskę, występującą w roli „Host Nation Support”. Całe przedsięwzięcie było ćwiczeniem, więc nie wszystkie obszary w ramach HNS musiały zostać uruchomione. Do głównych obszarów funkcjonalnych HNS w ćwiczeniu należało zapewnienie przez Polskę:

- dostępu do poligonów oraz infrastruktury związanej z prowadzeniem działań wraz z zapewnieniem bezpieczeństwa w trakcie ich eksploatacji, ochrony fizycznej oraz przeciwpożarowej obiektów;
- biwakowania i zakwaterowania w obiektach wojskowych;

Tabela 1

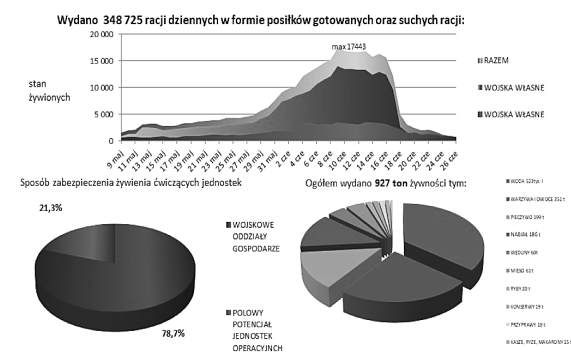
Liczba uczestników ćwiczenia „Anakonda-16”

Lp.	Państwa NATO		Państwa PdP	
	Państwo wysyłające	Liczba żołnierzy	Państwo wysyłające	Liczba żołnierzy
1.	USA	13900	Macedonia	165
2.	Hiszpania	1200	Szwecja	130
3.	Wielka Brytania	1200	Gruzja	120
4.	Rumunia	250	Ukraina	35
5.	Niemcy	235	Finlandia	4
6.	Chorwacja	198		
7.	Bułgaria	180		
8.	Kanada	175		
9.	Litwa	140		
10.	Albania	125		
11.	Słowenia	110		
12.	Słowacja	100		
13.	Turcja	100		
14.	Węgry	100		
15.	Łotwa	80		
16.	Holandia	70		
17.	Czechy	25		
18.	Estonia	4		
	Razem	18192		454

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, DO RSZ, 2016).

Rysunek 2

Zabezpieczenie materiałowe (klasa I) w ćwiczeniu „Anakonda-16”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, IWsp SZ, 2016).

- dostępu do energii elektrycznej, wody i innych mediów wraz z usuwaniem odpadów;
- ratownictwa medycznego dla personelu w obiektach szkoleniowych;
- dostępu do lotniczych i morskich portów rozładunku;
- zabezpieczenia materiałowego w klasie I (wyżywienie) i klasie III (materiały pędne i smary);
- pomocy w realizacji zadań zabezpieczenia technicznego;
  - w podsystemie transportu i ruchu wojsk — pomocy w przekraczaniu granicy, w przemieszczaniu i rozmieszczaniu wojsk sojuszniczych w rejonach ćwiczeń.

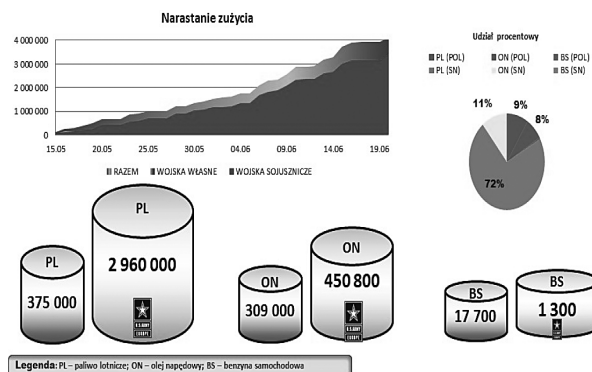
W podsystemie materiałowym Polska zapewniała wyżywienie łącznie dla około 31.000 żołnierzy, w tym w ramach HNS dla 18.192 żołnierzy wojsk sojuszniczych i 454 partnerskich. Na rysunku 2 przedstawiono zaangażowanie strony polskiej w realizację zadań w zakresie klasy I.

Największe stany żywności, przekraczające 10.000 uprawnionych osób, zanotowano w dniach 4–18 czerwca, kiedy też osiągnięto maksymalny stan żywności — ponad 17.000 osób. Ogółem wydano około 927 ton żywności, zabezpieczając prawie 350.000 racji dziennych w formie posiłków gotowanych i suchych racji żywnościowych. Zdecydowaną większość usług żywieniowych (prawie 80%) zrealizowano siłami i środkami wojskowych oddziałów gospodarczych, a jedynie nieco ponad 20% potencjałem własnym jednostek operacyjnych w oparciu o środki zaopatrzenia żywnościowego dostarczane przez WOG.

Na rysunku 3 przedstawiono zaangażowanie strony polskiej w realizację zadań w zakresie zabezpieczenia potrzeb sił NATO w klasie III, w postaci narastania zużycia paliwa w trakcie ćwiczenia oraz zużycia całkowitego według stanu na 20.06.2016 r.

Rysunek 3

Zabezpieczenie materiałowe (klasa III) w ćwiczeniu „Anakonda-16”

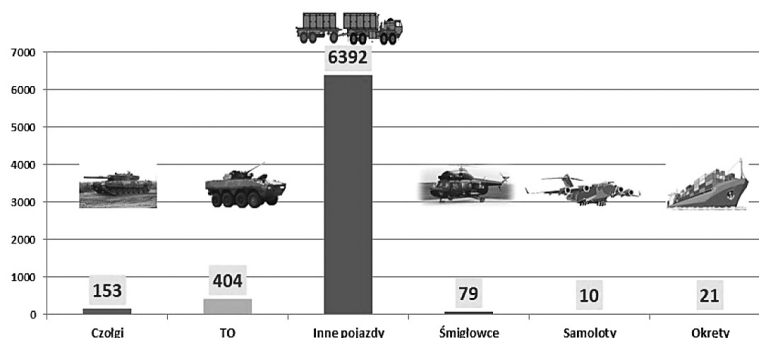
Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, IWsp SZ, 2016).

Do zabezpieczenia materiałowego w klasie III (paliwo) zaangażowano: 17 elementów RLS (*Real Logistic Support*), jeden RBLog oraz dwa składy mps (Cybrowo i Dolaszewo). Najwięcej zadań zrealizował Skład Dolaszewo (1RBLog), który w czasie ćwiczenia wydał prawie 1500 ton paliwa. Najbardziej obciążonym zadaniem RLS była 33. Baza Lotnictwa Transportowego w Powidzu, która wydała prawie 883 tony paliwa. Największym jednorazowo zrealizowanym zapotrzebowaniem dla wojsk NATO było wydanie 90.619 kg paliwa lotniczego ze Składu Dolaszewo dla 16. SSB USA (01.06.2016). W trakcie ćwiczenia najwięcej zużyto paliwa lotniczego (81%), a najmniej benzyny samochodowej (0,4%). Łącznie w trakcie ćwiczeń zużyto ponad 4.200 ton paliwa.

W podsystemie transportu i ruchu wojsk Polska jako państwo gospodarz odpowiadała za: przyjęcie wojsk NATO na granicy państwowej, kierowanie ruchem wojsk na terenie Polski, koordynację przemieszczenia do rejonów ćwiczeń, monitorowanie ruchu wojsk oraz ochronę ok. 3.000 sztuk sprzętu. Wykorzystywane były do tych zadań Straż Graniczna i służby celne na przejściach granicznych kolejowych, drogowych, w portach lotniczych i morskich. Do Polski sprzęt na ćwiczenie docierał wszystkimi możliwymi gałęziami transportu: drogą powietrzną, morską, transportem kolejowym i drogowym. Transportem morskim dostarczono przede wszystkim sprzęt ciężki (MON, STiRW-CKRW, 2016), w tym między innymi z USA (1.400 sztuk), z Hiszpanii (400), z Wielkiej Brytanii (200). Transportem lotniczym na ćwiczenie docierał przede wszystkim sprzęt lekki, palety w wyposażeniu wojskowym oraz żołnierze z wyposażeniem. Za kierowanie ruchem wojsk odpowiadało Szefostwo Transportu i Ruchu Wojsk — Centrum Koordynacji Ruchu Wojsk (STiRW — CKRW) i Wojskowe Komendy Transportu (WKTr).

Rysunek 4

Zabezpieczenie techniczne w ćwiczeniu „Anakonda-16”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, IWsp SZ, 2016).

Transportem kolejowym i drogowym na ćwiczenie docierał przede wszystkim sprzęt z Niemiec (czołgi M1A2 Abrams i bojowe wozy piechoty M2 Bradley). Przemieszczanie się transportem drogowym do rejonów ćwiczeń zabezpieczała Żandarmeria Wojskowa (ŻW) oraz kompanie regulacji ruchu (krr). Ponadto z ogniw pozamilitarnych państwa w ćwiczeniu uczestniczyły: policja, Służba Ochrony Kolei (SOK), Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA) oraz Polskie Koleje Państwowe (PKP).

W zakresie zabezpieczenia technicznego Polska odpowiadała za wydzielenie miejsc postojowych oraz ochronę dla ok. 3.000 egzemplarzy sprzętu wojskowego wojsk sojuszniczych, w tym między innymi: czołgów Abrams, Leopardów 2A4 i 2A5, baterii rakiet „Patriot”, statków powietrznych, w tym: samolotów F-16, C-17 Globemaster, C-130 Hercules i C-295M oraz śmigłowców Apache i Blackhawk oraz 12 okrętów marynarki wojennej. Liczba sprzętu podlegająca zadaniom ewakuacyjnym i serwisowym została przedstawiona na rysunku 4.

Do realizacji zadań zabezpieczenia technicznego Inspektorat Wsparcia Sił Zbrojnych (IWsp SZ) wydzielił 91 pojazdów ewakuacji technicznej rozmieszczonych w 30 lokalizacjach na terenie kraju w ramach reakcji na zdarzenia drogowe powstałe w wyniku niesprawności. Łącznie aktywowano ok. 250 razy siły i środki do udzielenia pomocy technicznej w drodze. Wydzielono także 45 urządzeń dźwigowych do przeładunku sprzętu i kontenerów. Ponadto koordynowano dostawę części zamiennych do sprzętu wojskowego komponentu chorwackiego.

W podsystemie infrastruktury wojskowej zakwaterowanie wojsk obcych realizowane było na podstawie ustawy o zasadach pobytu wojsk obcych (Ustawa, 1999, art. 15 ust. 2) oraz rozporządzenia o zakwaterowaniu wojsk obcych (MON, Rozporządzenie, 2000). Zapisy zawarte w powyższych aktach praw-

nych określają, że w trakcie ćwiczeń żołnierze wojsk sojuszniczych i partnerskich mogą być zakwaterowani w formie stacjonarnej lub polowej (biwakowanie) na gruntach pozostających w trwałym zarządzie jednostek wojskowych. Przyrost sprzętu polowego przeznaczonego na zakwaterowanie wojsk sojuszniczych i partnerskich w kolejnych dniach ćwiczenia „Anakonda-16” został przedstawiony na rysunku 5.

Na zakwaterowanie wojsk obcych Polska przygotowała ok. 2500 namiotów typu NS i 16.000 łóżek polowych. Procentowy udział w poszczególnych formach zakwaterowania to: zakwaterowanie stacjonarne — 54% i polowe — 46%. Przyrost sprzętu polowego przeznaczonego na zakwaterowanie wojsk sojuszniczych i partnerskich w kolejnych dniach ćwiczenia „Anakonda-16” został przedstawiony na rysunku 5.

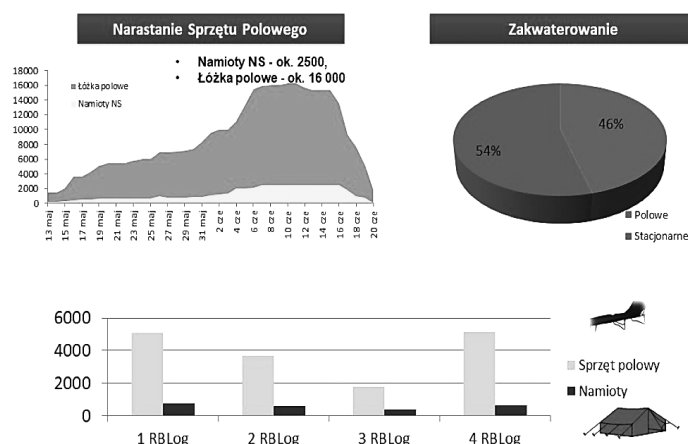
Do zabezpieczenia logistycznego wojsk sojuszniczych w ćwiczeniu wystawiono żołnierzy z 10. Opolskiej Brygady Logistycznej. W tym celu przemieszczono z Opola w rejon ćwiczeń 200 żołnierzy i 60 jednostek sprzętu, w tym: pojazdy ciężarowe, cysterny paliwowe i wodne, kuchnie polowe, ruchome warsztaty remontowe, zestawy niskopodwoziowe oraz urządzenia i wyposażenie w kontenerach. Po przemieszczeniu żołnierze rozbudowali infrastrukturę polową i rozmieścili urządzenia logistyczne. Tworzyli oni Wysuniętą Grupę Wsparcia (WGW).

WGW 10. BLog realizowała zadania wspólnie z żołnierzami z 16. Brygady Wsparcia Logistycznego US Army z Baumholder (16th Sustainment Brigade). Amerykanie realizowali zabezpieczenie logistyczne ćwiczenia w składzie blisko tysiąca żołnierzy.

Pod względem operacyjnym ćwiczenie „Anakonda-16” dla Sił Zbrojnych RP było sprawdzianem zdolności do prowadzenia działań połączonych. Natomiast dla systemu HNS był to przede wszystkim sprawdzian zdolności państwa do zabezpieczenia przyjęcia, przemieszczenia i funkcjonowania sił so-

Rysunek 5

Zakwaterowanie wojsk obcych w ćwiczeniu „Anakonda-16”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, IWsp SZ, 2016).

juższości w ramach wykonywania funkcji państwa gospodarza, którą — zgodnie z opiniami państw uczestników ćwiczenia — Polska wypełniła na ocenę bardzo dobrą.

Ćwiczenie „SABER STRIKE-18”

„Saber Strike” to cykliczne ćwiczenia organizowane na terenie państw nadbałtyckich i Polski przez wojska amerykańskie w Europie. Ich głównym celem jest zwiększanie interoperacyjności i mobilności, a także demonstracja siły sojuszniczych więzi. W ćwiczeniu „Saber Strike-18” wzięło udział ponad 18.000 żołnierzy z 19 państw. Ćwiczenie odbywało się głównie w Polsce i Estonii, a niektóre epizody ćwiczone były także na Litwie i Łotwie.

Najliczniejsze siły skierowane do udziału w ćwiczeniu delegowała strona amerykańska, Polska zaś była drugą nacją pod względem liczby zaangażowanych

żołnierzy. Istotną rolę podczas „Saber Strike-18” odgrywały wielonarodowe batalionowe grupy bojowej, stacjonujące od 2017 r. na wschodniej flance NATO.

Wielkie przedsięwzięcie logistyczne dla Polski jako państwa gospodarza stanowiło przyjęcie na granicach i przemieszczenie do rejonów ćwiczeń dużej liczby sprzętu i żołnierzy oraz wsparcie logistyczne i administracyjne realizacji zadań szkoleniowych w trakcie ćwiczenia.

Największe wyzwanie dla państwa gospodarza wiązało się z organizacją przyjęcia i przemieszczaniem dużej liczby sprzętu wojskowego, który docierał na ćwiczenie różnymi środkami transportu. Zostało to przedstawione na rysunku 6.

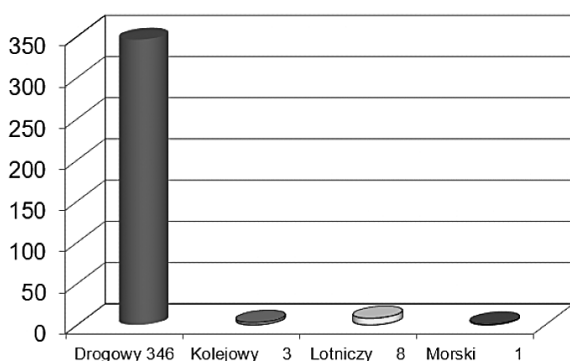
Z przeprowadzonych badań wynika, że najwięcej sprzętu trafiło na ćwiczenie transportem drogowym. Trzeba jednak mieć na uwadze fakt, że — w odróżnieniu od pozostałych gałęzi transportu — jeden transport morski to jednorazowa dostawa nawet kilkuset jednostek sprzętowych. Duże znaczenie dla sprawności przemieszczenia sprzętu odegrał również transport drogowy i kolejowy, za pomocą którego przemieszczano głównie sprzęt ciężki. Transport lotniczy wykorzystywany był przede wszystkim do przemieszczenia żołnierzy wraz z ich wyposażeniem. Narastanie sił i środków na ćwiczeniu na terenie Polski zostało przedstawione na rysunkach 7 i 8.

Największą liczbę sprzętu wojskowego w ćwiczeniu spisano 6.06.2018 r., kiedy to na poligonach znajdowało się prawie 2.000 jednostek sprzętowych państw sojuszniczych i prawie 1150 egzemplarzy sprzętu wojsk własnych. Wymagało to znacznego zaangażowania podsystemu technicznego wydzielanego zarówno Inspektoratowi Wsparcia SZ, jak i jednostkom wojsk operacyjnych.

Największą liczbę żołnierzy uczestniczących w ćwiczeniu zanotowano w dniu 6.06.2018 r., kiedy to na poligonach znajdowało się ponad 7.200 żołnierzy państw sojuszniczych i prawie 4.500 żołnierzy pol-

Rysunek 6

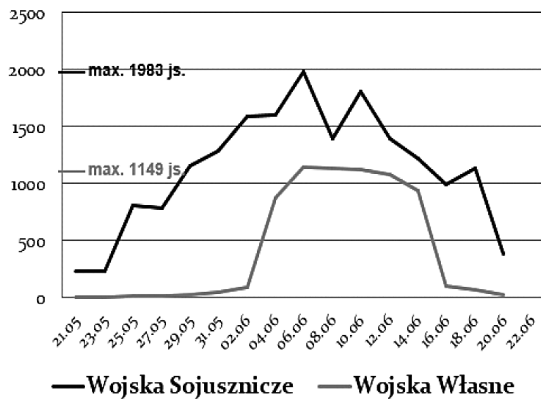
Rodzaj i liczba transportów operacyjnych skierowanych na ćwiczenie „Saber Strike-18”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, STiRW-CKRW, 2019).

Rysunek 7

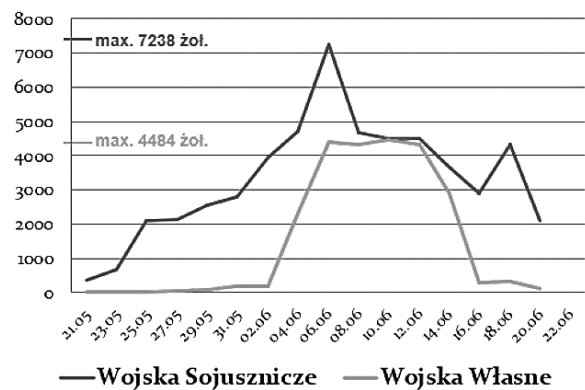
Narastanie sprzętu wojskowego w ćwiczeniu „Saber Strike-18”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, DO RSZ, 2019).

Rysunek 8

Narastanie stanu osobowego w ćwiczeniu „Saber Strike-18”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, DO RSZ, 2019).

skich. Wymagało to zorganizowania systemu zakwaterowania i żywienia dla tak dużej liczby osób. Zakres realizowanych zadań w podsystemie zabezpieczenia materiałowego został przedstawiony w tabeli 2.

w Warszawie, która trafiła do Bemowa Piskiego na początku 2017 r. Wówczas to sojusz rozmieścił podobne oddziały także na Litwie, Łotwie i w Estonii. Stało się to na mocy decyzji potwierdzonej na szczy-

Tabela 2

Zabezpieczenie materiałowe ćwiczenia „Saber Strike-18”

Lp.	Wojska	System żywienia (osoby)		Rodzaj paliwa (l)		
		stacjonarny	połowy	F-54	F-67	F-34
1.	sojusznicze	1622	0	37 630	170	836 658
2.	własne	1880	1798	37 778	0	5 497
3.	razem	3502	1798	75 408	170	842 155

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (MON, IWsp SZ, 2019).

W zakresie zabezpieczenia materiałowego w ramach HNS zapewniono żywienie w czasie ćwiczenia dla ponad 1600 żołnierzy wojsk sojuszniczych oraz dostarczono około 915 ton paliwa.

Wybrane przykłady HNS na rzecz wysuniętej obecności wojsk sojuszniczych na wschodniej flance NATO — wyniki badań

HNS na rzecz batalionowej grupy bojowej eFP

Batalionowa grupa bojowa NATO to część natowskiej inicjatywy eFP (*enhanced Forward Presence*) — wzmocnionej wysuniętej obecności na wschodniej flance NATO, zainicjowanej na Szczycie NATO

cie w Warszawie w lipcu 2016 r. Struktura organizacyjna wzmocnionego batalionu została przedstawiona w tabeli 3.

Tabela 3

Struktura organizacyjna wielonarodowej batalionowej grupy bojowej

Państwo wysyłające	Nazwa pododdziału	Żołnierze	Pojazdy + kontenery
		stan na 29.03.2019	
USA	batalion czołgów	844	332
Wielka Brytania	kompania rozpoznawcza	46	92
Rumunia	pododdział przeciwlotniczy	180	58
Chorwacja	bateria artylerii raketowej	80	36
Razem		1150	518

Źródło: opracowanie własne na podstawie (DG RSZ, 2019).

Trzon batalionu stanowią wojska amerykańskie. Pierwsza zmiana amerykańskiego kontyngentu wyposażona była w kołowe transportery opancerzone Stryker. Natomiast kolejna wyposażona jest w czołgi M1A2 Abrams, bojowe wozy piechoty M2 Bradley oraz 155-mm haubice samobieżne M109A6 Paladin.

HNS na rzecz pancernej brygadowej grupy bojowej ABCT 3

ły tymczasowo w początkowym okresie trwania pierwszej zmiany (do 15.03.2017 r.), czyli do czasu przygotowania infrastruktury stacjonarnej. Po wykonaniu remontów przez 43 WOG Żagań i RZI Zielona Góra żołnierze amerykańscy zostali zakwaterowani w stałych obiektach koszarowych w garnizonach Żagań, Świątoszów, Bolesławiec i Skwierzyna. Ponadto, część sił ABCT, zgodnie z zawartymi porozumieniami, została przemieszczona do Bułgarii i Rumunii.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w zakresie infrastruktury technicznej i materiałowej dla wojsk

Tabela 4

Rozmieszczenie ABCT w Polsce

Lp.	Lokalizacja	Kompleks wojskowy	Nazwa pododdziału amerykańskiego	Liczba żołnierzy	Liczba sprzętu wojskowego	
					Pojazdy gąsienicowe	Pojazdy kołowe
1.	Żagań	34BKPanc	BDE (dowództwo brygady + batalion dowodzenia	675	81	115
2.	Świątoszów	10BKPanc	4–10 CAV (4. batalion 10 pułku kawalerii)	550	110	184
3.	Bolesławiec	23 pa	588BEB (588. batalion inżynieryjny)	250	17	140
4.	Obozowisko Karliki	OSP WL Żagań	1–66 AR (1. batalion 66. pułku czołgów	1465	180	300
5.	Obozowisko Trzebień	OSP WL Żagań	1–68 AR (1. batalion 68. pułku czołgów)	660	110	184
	Razem			3600	498	923

Źródło: opracowanie własne na podstawie (43 WOG, 2017).

W zakresie zabezpieczenia żywienia i zakwaterowania strona polska na rzecz ABCT wydzieliła część obiektów w kompleksach wojskowych, zajmowanych dotychczas przez jednostki podległe 11. Dywizji Kawalerii Pancernej (tabela 5 i 6).

Dwie ostatnie lokalizacje — obozowisko Karliki i Trzebień (poz. 4 i 5), przygotowane do zakwaterowania wojsk amerykańskich na terenie Ośrodka Szkolenia Poligonowego Żagań, wykorzystywane by-

amerykańskich Polska jako państwo-gospodarz wydzieliła, przygotowała i przekazała w czasowe użytkowanie obiekty wymienione w tabeli 6.

Jednocześnie zgodnie z podpisanym porozumieniem strona polska przygotowała wyposażenie polowe na potrzeby ABCT (tabela 7). Dużym wyzwaniem państwa gospodarza w tym zakresie stanowił czas. Służby logistyczne (RBLog, WOG, RZI) od zakończenia Szczytu NATO w Warszawie do czasu roz-

Tabela 5

Infrastruktura wydzielona na zakwaterowanie i żywienie żołnierzy ABCT

Lp.	Lokalizacja	Nazwa pododdziału ABCT	Zakwaterowanie i wypoczynek żołnierzy	Żywienie żołnierzy
1.	Żagań	BDE	2 razy budynek koszarowy/hala sportowa	kuchnia i stołówka żołnierska
2.	Świątoszów	4–10 CAV	3 razy budynek koszarowy/hala sportowa/ambulatorium	kuchnia i stołówka żołnierska
3.	Bolesławiec	588 BEB	2 razy budynek koszarowy/plac na kontenery sanitarne/hala sportowa/ambulatorium	kuchnia i stołówka żołnierska
4.	Obozowisko Karliki	1–66 AR	obozowisko namiotowe (620 osób)/obozowisko wagonowe (800 osób)/internat poligonowy (50 osób)	hala namiotowa z przeznaczeniem na kuchnię i stołówkę
5.	Obozowisko Trzebień	1–68 AR	obozowisko namiotowe (630 osób)/internat poligonowy (30 osób)/budynki barakowe (5 szt. na pom. biurowe)	hala namiotowa z przeznaczeniem na kuchnię i stołówkę

Źródło: opracowanie własne na podstawie (43 WOG, 2017).

Tabela 6

Infrastruktura wydzielona na potrzeby zabezpieczenia technicznego i materiałowego sprzętu ABCT

Lp.	Lokalizacja	Nazwa pododdziału ABCT	Infrastruktura techniczna	Infrastruktura materiałowa
1.	Żagań	BDE	2 razy stanowisko obsługowe pojazdów/ myjnia pojazdów stacja mps (tankowanie pojazdów/wojskowa bocznica kolejowa	magazyn środków bojowych magazyn uzbrojenia
2.	Świętoszów	4–10 CAV	4 razy stanowisko obsługowe pojazdów/myjnia pojazdów plac postojowy SpW	połowy skład środków bojowych magazyn uzbrojenia/stacja mps (tankowanie pojazdów)
3.	Bolesławiec	588 BEB	2 razy stanowisko remontowe i 2 razy stanowisko obsługowe pojazdów/myjnia pojazdów tankowanie pojazdów stacja mps/plac postojowy SpW	magazyn środków bojowych magazyn uzbrojenia
4.	Obozowisko Karliki	1–66 AR	2 razy hala namiotowa z przeznaczeniem na warsztat remontowy/myjnia pojazdów stacja mps (tankowanie pojazdów) plac postojowy sprzętu wojskowego	wydzielenie miejsca na połowy skład środków bojowych magazyn uzbrojenia hala namiotowa z przezn. pom. biurowe
5.	Obozowisko Trzebień	1–68 AR	2 razy hala namiotowa z przezn. na warsztat remontowy / myjnia pojazdów stacja mps (tankowanie pojazdów) plac postojowy sprzętu wojskowego	wydzielenie miejsca na połowy skład środków bojowych magazyn uzbrojenia hala namiotowa z przezn. pom. biurowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie (43 WOG, 2017).

Tabela 7

Wyposażenie połowe ABCT w Polsce

Lp.	Nazwa wyposażenia	Żagań	Świętoszów	Bolesławiec	Karliki	Trzebień	Razem
1.	Hala namiotowa z przezn. na warsztat remontowy	2	2	1	2	1	8
2.	Hala namiotowa z przezn. na halę sportową				1	1	2
3.	Hala namiotowa z przezn. na stołówkę				1		1
4.	Hala namiotowa z przezn. na pomieszczenia biurowe				1		1
5.	Namioty na zakwaterowanie wraz wyposażeniem*		2		bd	bd	2
6.	Namiot dla obsługi na rampie kolejowej	1					1
7.	Kontenery biurowe		1				1
8.	Kontenery sanitarne z prysznicami	48	1	20	69	22	160
9.	Kontenery chłodnicze	26	1	1	37	26	91
10.	Pralnia kontenerowa	1	1	1	1	1	5
11.	Umywalki przenośne	46	10	20	69	46	191
12.	Toalety przenośne	56	10	30	162	112	370

Źródło: opracowanie własne na podstawie (43 WOG, 2017).

mieszczenia wojsk amerykańskich miały niecałe pół roku. Gotowość do ich przyjęcia wyznaczono bowiem na 1.01.2017 r.

HNS na rzecz Dowództwa Wielonarodowej Dywizji Północ–Wschód

Dowództwo Wielonarodowej Dywizji Północny-Wschód HQ MND-NE (*Headquarters Multinational Division Nord-East*) jest organem wojskowym NATO, powołanym na mocy decyzji Rady Północnoatlantyckiej NAC (*North Atlantic Council*), podlegające dowództwu operacyjnemu Naczelnego Dowódcy Sił Sojuszniczych w Europie (SACEUR). Status personelu HQ MND-NE i osób pozostających na jego utrzymaniu jest określony w treści umów NATO SOFA, Protokołu paryskiego, Umowy uzupełniającej i obowiązujących umów dwustronnych między państwem gospodarzem i państwem wysyłającym.

HQ MND-NE jest odpowiedzialne za koordynację i zapewnienie pomocy w planowaniu i prowadzeniu międzynarodowych działań szkoleniowych i ćwiczeń. Jedenaście państw, które zadeklarowały udział w dowództwie dywizji, oraz Naczelne Dowództwo Sił Sojuszniczych w Europie (SHAPE) podpisały dokument pod nazwą „Porozumienie ogólne w sprawie utworzenia, działania, obsadzenia personelem, finansowania, administracji i zapewnienia wsparcia na rzecz dowództwa Wielonarodowej Dywizji Północny-Wschód” (HQ MND-NE). W jej skład wchodzi przedstawiciele sił zbrojnych: Polski, Kanady, Czech, Niemiec, Węgier, Łotwy, Litwy, Rumunii, Turcji, Wielkiej Brytanii oraz USA.

Polska jako państwo ramowe FN (*Framework Nation*) jest odpowiedzialna za zapewnienie systemu łączności i informatyki CIS (*Communication and Information Systems*), sił ochrony, administracji oraz zabezpieczenie logistyczne i realne wielonarodowego dowództwa dywizji. Z kolei państwa wysyłające (*Participants*) jako członkowie dowództwa dywizji zapewniają personel i jego finansowanie zgodnie z postanowieniami podpisanego porozumienia.

Ponadto Polska jako państwo gospodarz udostępniła infrastrukturę na rzecz HQ MND-NE, ponosi koszty związane z jej utrzymaniem, wystawiła pułk wsparcia dowodzenia do zabezpieczenia funkcjonowania dowództwa dywizji oraz zapewnia fizyczną ochronę obiektów. Jednocześnie jako państwo ramowe odpowiada za:

- konserwację i utrzymanie obiektów,
- ogrzewanie i energię elektryczną,
- zarządzanie biurem, wyposażenie w meble, armaturę, sprzęt biurowy, opłaty pocztowe, kopiowanie dokumentów oraz inne zasoby i środki używane przez HQ MND-NE;

- zapewnienie transportu z użyciem pojazdów państwa ramowego na rzecz personelu służbowego HQ MND-NE na terytorium RP;
- ćwiczenia wojskowe na terytorium RP, obejmujące rozmieszczenie HQ MND-NE przez okres nie dłuższy niż 7 dni, prowadzone wyłącznie z udziałem personelu i sprzętu integralnie związanego z HQ MND-NE;
- pomoc w zapewnieniu zakwaterowania dla żołnierzy państw wysyłających;
- dostęp do klubów oficerskich i żołnierskich, na tej samej zasadzie, jak żołnierze państwa ramowego;
- usługi medyczne zgodnie z normami nieprzekraczającymi usług świadczonych przez państwo ramowe na rzecz jego personelu i osób pozostających na jego utrzymaniu;
- pomoc w zapewnieniu edukacji na rzecz dzieci w wieku szkolnym, pozostających na utrzymaniu członków personelu.

Działalność dowództwa finansowana jest zasadniczo z trzech źródeł (Rozporządzenie, 2010). Pierwsze to finansowanie narodowe związane z utrzymaniem delegowanych przedstawicieli danego państwa w dowództwie (pensje, diety). Druga opcja to wspólne finansowanie wielonarodowe, obejmujące współdzielenie wszelkich potencjalnych wydatków związanych z kosztami szkoleń i ćwiczeń wojskowych, które nie wchodzi w zakres odpowiedzialności państwa ramowego. Trzecia opcja to finansowanie przedsięwzięć i zasobów przez państwo ramowe.

Podsumowanie

Realizacja zadań wsparcia przez państwo gospodarza na rzecz wojsk sojuszniczych stacjonujących na terenie Polski stanowi istotne ogniwo w systemie bezpieczeństwa naszego państwa i całego NATO. W wyniku zwiększonego udziału kontyngentów wojsk sojuszniczych, będącego konsekwencją występujących zagrożeń bezpieczeństwa państw członkowskich NATO Europy Środkowo-Wschodniej, funkcjonowanie systemu HNS w Polsce powinno zostać objęte działaniami usprawniającymi system HNS. Podstawowe zmiany, zmierzające do racjonalizacji funkcjonowania HNS w Polsce, powinny objąć następujące obszary (Woźniak, 2018; Kwarto, 2018):

- wdrożenie podpisanej przez Ministra Obrony Narodowej nowej koncepcji funkcjonowania narodowego systemu wsparcia przez państwo gospodarza obejmującej podsystem militarny i niemilitarny;
- nowelizację ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP z 1967 r. i ustawy o pobycie wojsk obcych na terytorium Polski z 1999 r. poprzez określenie zadań z obszaru HNS;

- przygotowanie rozporządzenia uszczegółowiającego zadania wynikające zapisów ww. ustaw;
- poprawę mobilności wojskowej dla wskazanych gałęzi transportu (drogowego, kolejowego, lotniczego i morskiego), wykorzystywanych do przemieszczania wojsk NATO;
- udział w inicjatywach oraz programach międzynarodowych (NATO i Unii Europejskiej) służących poprawie mobilności wojsk na terenie Europy Środkowo-Wschodniej;
- wdrożenie nowego gromadzenia danych o zasobach z podsystemu pozamilitarnego i wymiany informacji na potrzeby Centralnej Bazy Danych HNS;
- dostosowanie kompetencji i odpowiedzialności

podstawowych ogniw systemu HNS zgodnego z systemem dowodzenia i kierowania SZ RP;

- kształtowanie podstaw formalnoprawnych do realizacji zadań HNS.

Reasumując, system HNS w Polsce to odpowiedzialność nie tylko wojska, ale całego państwa na rzecz sił NATO wykonujących zadania w naszym kraju. Jest to więc obszar aktywności sektora zarówno militarnego, jak i pozamilitarnego. Jednocześnie należy wnioskować, że zwiększony zakres realizacji zadań HNS wymaga kontynuacji prac dostosowujących zdolności naszego państwa do wydzielania zasobów i świadczenia usług stosownie do zwiększających się potrzeb kontyngentów wojsk sojuszników.

Bibliografia

- Doktryna, MON. (2014). *Doktryna logistyczna Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, D-4 (B). Bydgoszcz: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Doktryna, MON. (2016). *Doktryna wsparcia przez państwo-gospodarza*, DD-4.5 (B). Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Kwarto, P. (2018). *Aktualne uwarunkowania wsparcia przez państwo-gospodarza*. Referat wygłoszony na konferencji naukowej Zarządu Logistyki P-4 SG WP: Tarnowo Podgórne (04-06.12.2018). Zarząd Logistyki P-4, Szef Oddziału Interoperacyjności i HNS.
- Kwarto, P. (2019). *Materiały informacyjne Zarządu Logistyki P-4 SG WP*. Warszawa: 01.03.2019, Kurs HNS, WAT, prezentacja ppt.
- MON, DG RSZ. (2019). *Materiały informacyjne Dowództwa Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych*.
- MON, DO RSZ. (2016). *Materiały informacyjne Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych*.
- MON, DO RSZ. (2019). *Materiały informacyjne Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych*.
- MON, IWsp SZ. (2016). *Materiały informacyjne Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych*.
- MON, IWsp SZ. (2017). *Materiały informacyjne Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych*.
- MON, IWsp SZ. (2018). *Materiały informacyjne Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych*.
- MON, IWsp SZ. (2019). *Materiały informacyjne Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych*.
- MON, SG WP SZ. (2019). *Materiały informacyjne Zarządu Logistyki P-4 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*.
- MON, STiRW-CKRW. (2016). *Materiały informacyjne Szefostwa Transportu i Ruchu Wojsk — Centrum Koordynacji Ruchu Wojsk*.
- MON, STiRW-CKRW. (2019). *Materiały informacyjne Szefostwa Transportu i Ruchu Wojsk — Centrum Koordynacji Ruchu Wojsk*.
- MON, 43 WOG. (2017). *Materiały informacyjne Inspektoratu 43 Wojskowego Oddziału Gospodarczego*.
- MON, Rozporządzenie. (2000). *Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 listopada 2000 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu zakwaterowania wojsk obcych i ich personelu cywilnego, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 2016 r., poz. 1735).
- MON, Umowa. (2012). *Umowa nabycia i usług wzajemnych pomiędzy Ministrem Obrony Narodowej a Departamentem Obrony Stanów Zjednoczonych Ameryki*. Warszawa: 03.12.2012.
- Rada Ministrów, Rozporządzenie. (2010). *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2010 r. w sprawie sposobu finansowania zadań realizowanych w ramach międzynarodowej współpracy z zakresu wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa, wynikających z umów i porozumień* (Dz.U. Nr 237, poz. 1568 z późn. zm.).
- Ustawa, Sejm. (1999). *Ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium RP oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium* (Dz.U. z 2018 r. poz. 35).
- Woźniak, P. (2018). *Doświadczenia i wnioski z funkcjonowania systemu HNS w jednostkach i komórkach organizacyjnych MON oraz elementach pozamilitarnych systemu obronnego kraju*. Referat wygłoszony na konferencji naukowej Zarządu Logistyki P-4 SG WP. Zarząd Logistyki P-4, Szef Zarządu.

Księgarnia internetowa Polskiego Wydawnictwa Ekonomicznego
zaprasza na zakupy **z rabatem 15%**

www.pwe.com.pl

